

DEEL B

Handreiking subsidiabele kosten verbetering primaire waterkeringen

Handreiking subsidiabele en niet-subsidiabele kosten voor toepassing van de Regeling bijzondere subsidies waterkeren en waterbeheren

Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Directoraat Generaal Water

April 2012

Inhoud

1 Inleiding	4
1.1 Algemeen	4
1.2 Achtergrond van de 'regeling bijzondere subsidies waterkeren en waterbeheren'	4
1.3 De regeling.....	4
1.4 Herzieningen van de regeling	5
1.4.1 Aanpassingen per 1 januari 2008	5
1.4.2 Aanpassingen per 1 januari 2012	6
1.5 Uitgangspunten handreiking	6
1.6 Omgang met de handreiking.....	7
2 Subsidiabele kosten (artikel 2).....	8
2.1 Voorbereiding (lid 1, sub a)	8
2.1.1 Raming	8
2.1.2 Grondslag	8
2.1.3 Wat wordt onder voorbereiding verstaan?.....	8
2.1.4 Toepassing artikel 1, lid, 1 sub a.....	13
2.2 Realisatie: verwerving van onroerende zaken (lid 1, sub b)	13
2.2.1 Grondaankopen	14
2.2.2 Opstellen.....	16
2.2.3 Taxatie.....	16
2.2.4 Kosten deskundige wederpartij	16
2.2.5 Notaris	16
2.2.6 Kadaster.....	16
2.2.7 Sloop	16
2.2.8 Landinrichting.....	16
2.2.9 Inbreng eigen grond.....	16
2.2.10 Overhoeken.....	16
2.2.11 Onteigenen.....	17
2.3 Realisatie: overeenkomsten realisatie verbetering (lid 1, sub c).....	17
2.3.1 Bestek	17
2.3.2 Herstel/terugbrengen bestaande voorzieningen.....	17
2.3.3 Natuurwaarden compensatie.....	17

2.3.4 Aanbesteding	17
2.3.5 CAR-verzekering	17
2.3.6 Schade aan (dijk-)wegen/aanpassen van (dijk-)wegen.....	17
2.3.7 Grondmechanische begeleiding van de realisatie.....	18
2.3.8 Stagnatiekosten	18
2.3.9 Versnelde en/of flexibele realisatie	18
2.3.10 Geschillen	18
2.4 Realisatie: verleggen kabels en leidingen (lid 1, sub d)	19
2.5 Realisatie: schadevergoeding aan derden (lid 1, sub e)	19
2.5.1 Nadeelcompensatie in geld.....	19
2.5.2 Schade aan opstallen ten gevolge van realisatie werk.....	19
2.5.3 Kosten van rechtsbijstand	20
2.6 Realisatie: bodemsanering (lid 1, sub f).....	20
2.6.1 Algemeen.....	20
2.6.2 Stappen mogelijke bodemverontreiniging	20
2.6.3 Mogelijke insteken voor prijsaanbod taxatiecommissie.....	21
2.7 Realisatie: explosieven opruiming (lid 1, sub g).....	21
2.8 Realisatie: begeleiding door de beheerder (lid 1, sub h)	22
2.9 Realisatie: overig (lid 1, sub i).....	22
3. Niet-subsidiabele kosten (artikel 2)	23
3.1 Andere kostendragers (lid 2, sub a, b, c)	23
3.2 Achterstallig onderhoud (lid 2, sub d)	23
Referentielijst	24
Bijlage A Stroomschema subsidieregeling	26
Bijlage B Schema verbeteringsproces	28

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Deze handreiking is bedoeld als uitwerking van artikel 2 van de “Regeling bijzondere subsidies waterkeren en waterbeheren” (hierna te noemen: ‘de regeling’). In deze handreiking wordt nader beschreven welke kosten van verbetering van primaire waterkeringen wel en welke niet voor subsidie in aanmerking komen.

1.2 Achtergrond van de ‘regeling bijzondere subsidies waterkeren en waterbeheren’

Per 1 januari 1994 werden onder meer de rijkssubsidies op het gebied van het onderhoud van de primaire waterkeringen, de rivierdijkversterking en de muskusrattenbestrijding naar de provincies gedecentraliseerd. De hieruit ontstane financieringsstructuur is destijds vastgelegd in onder meer het DI-akkoord (Decentralisatie Impuls) tussen rijk en provincies, de Wet op de waterkering en in de Deltawet. Vanuit de veronderstelling dat de toekomst van de waterkeringszorg stabiel en voorspelbaar was, verwachtten rijk, provincies en waterschappen hiermee voor langere tijd een oplossing voor de financiering van de waterkeringszorg te hebben gevonden. Men ging er van uit dat er niet opnieuw een financiële rijksbetrokkenheid voor de waterkeringszorg zou ontstaan. In de loop van de jaren '90 van de vorige eeuw deden zich echter verschillende (onvoorziene) ontwikkelingen voor op het gebied van de bescherming tegen overstromingen. Daarbij ging het om ontwikkelingen in kennis, techniek en beleid zoals de aanpassing van de steenzettingen van de zeedijken, aanleg Maaskaden, Ruimte voor de Rivier, aanwijzing van het Markermeer als buitenwater, resultaten toetsing waterkeringen, de eventuele overgang (in het kader van de Wet op de waterkering) naar een nieuwe veiligheidsfilosofie gebaseerd op het risico van overstroming en de verandering van natuurlijke randvoorwaarden (zeespiegelstijging, bodemdaling, veranderende rivierafvoeren en stormvloeden).

Deze ontwikkelingen en de daarmee gepaard gaande tegenvallende kosten leidden ertoe dat de financieringsstructuur zoals die vanaf 1994 heeft gefunctioneerd, als minder passend werd ervaren dan gedacht. Voor nieuwe investeringen die buiten het DI-akkoord vielen moesten ad hoc oplossingen worden gezocht. Alle betrokken overheden – rijk, provincies en waterschappen – beoordeelden deze situatie als problematisch. Naar aanleiding hiervan hebben rijk, provincies en waterschappen overleg gevoerd over een nieuwe financieringsstructuur voor de bescherming tegen overstromingen.

Bij brief van 3 december 2001 is de Tweede Kamer door de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat geïnformeerd over de nieuwe financieringsstructuur die op basis van dit overleg ontwikkeld is. Uitgangspunt is dat de formeel-juridische verantwoordelijkheden van betrokken partijen hetzelfde blijven als voorheen. Wel verandert de financiële verantwoordelijkheid. Rijk, provincies en waterschappen hebben afgesproken dat in de nieuwe financieringsstructuur:

- de waterschappen de kosten voor beheer en onderhoud van primaire waterkeringen geheel voor eigen rekening nemen;
- het rijk de kosten voor nieuwe verbeteringen van primaire waterkeringen vergoedt.

Voor wat betreft de muskusrattenbestrijding was het niet nodig nieuwe afspraken te maken.

1.3 De regeling

De regeling vindt zijn grondslag in de gewijzigde Wet op de waterkering (Wwk en inmiddels vervangen door de Waterwet (Ww)) en de Kaderwet Subsidies Verkeer en Waterstaat. Artikel 11 van de Wwk (provinciale bijdrage voorbeheer en onderhoud) is in de gewijzigde wet komen te vervallen. In artikel 7.23 Ww is vastgelegd dat het rijk de kosten van verbetering van primaire waterkeringen vergoedt. Hierbij wordt onder verbetering ook verstaan het verleggen, dan wel nieuw aanleggen van een primaire waterkering als dat vanuit een oogpunt van hoogwaterbescherming noodzakelijk is. In artikel 7.23 Ww

wordt aangegeven, dat subsidie wordt gegeven wanneer maatregelen noodzakelijk zijn vanwege:

- wijziging van de veiligheidsnorm van het betreffende dijkkringgebied (zie art. 2.2, lid 1, Ww);
- wijziging van de vastgestelde relatie tussen hoogwaterstanden en overschrijdingskansen daarvan, dan wel van andere factoren waar de beheerder van moet uitgaan bij de bepaling van het waterkerend vermogen van de betreffende primaire waterkering (zie art. 2.3 Ww);
- wijziging van het voorschrift voor de beoordeling van de veiligheid van primaire waterkeringen (zie art. 2.12, lid 4, Ww).

Hieronder vallen ook de maatregelen voor verbetering van de primaire waterkering die het gevolg zijn van (wijzigingen in) het beleid op het gebied van afslaglijnen en de kustlijn zorg. Voorwaarde voor de toekenning van de subsidie is wel dat de maatregelen voor verbetering zijn opgenomen in het nationale Hoogwaterbeschermingsprogramma. Dit programma wordt vastgesteld door de Minister van Infrastructuur en Milieu en jaarlijks door het Rijk geactualiseerd na consultatie van betrokken beheerders (provincies en waterschappen). De subsidies worden met de inwerkingtreding van de Deltawet waterveiligheid en zoetwatervoorziening op 1 januari 2012 vanaf het daaropvolgende begrotingsjaar (2013) betaald uit het Deltafonds (voorheen uit het Infrastructuurfonds).

De regeling geeft verder aan welke kosten voor vergoeding in aanmerking komen. In deze handreiking wordt dit nader gepreciseerd. Ook geeft de regeling regels betreffende procedures zoals aanvraag, verlening, vaststelling en betaling van subsidie en voorschotten daarop. In bijlage A is de regeling in een stroomschema samengevat.

1.4 Herzieningen van de regeling

1.4.1 Aanpassingen per 1 januari 2008

Eind 2007 is de 'Regeling bijzondere subsidies waterkeren en waterbeheren' herzien. Deze herziening is vanaf 1 januari 2008 van kracht. De belangrijkste redenen om de regeling te herzien is dat de uitvoering van de regeling organisatorisch is veranderd.

De uitvoering van de subsidieregeling is in handen van Rijkswaterstaat, in opdracht van DG Water. Per 1 januari 2008 vindt centralisatie plaats van de uitvoering. Vanaf dat moment zijn niet meer de regionale directies van RWS verantwoordelijk voor de uitvoering van de regeling, maar de Waterdienst van RWS en in deze het programmabureau Hoogwaterbescherming. Hierdoor zal de toetsing van de subsidieaanvragen en de werkwijze rond de subsidieverlening wijzigen. De belangrijkste wijzigingen in de werkwijze zijn:

- Centralisatie van de subsidieverlening; vanaf 1 januari 2008 subsidieverlening door RWS Waterdienst (Programmabureau Hoogwaterbescherming).
- Grotere zelfstandigheid van de waterschappen; Rijkswaterstaat komt meer op afstand, met daarbij duidelijke afspraken rondom contactmomenten en voortgangsrapportages. Hierdoor ontstaat voor de beheerders meer ruimte om zich te richten op hun eigen taken en verantwoordelijkheden.
- Risicomanagement als basis voor de beheersing van het gehele Hoogwaterbeschermingsprogramma, zowel op project- als op programmaniveau.

Met de herziening van de regeling zijn ook de 'Handreiking subsidiabele kosten verbetering primaire waterkeringen' en het 'Spelregelkader Hoogwaterbeschermingsprogramma' herzien. Vanaf 1 januari 2008 zijn deze herziene regeling, handreiking en spelregelkader van kracht.

Voorafgaand aan de herziene handreiking van januari 2008 is in de periode oktober 2002 tot februari 2006 met een "groene versie" van de regeling en de handreiking gewerkt. Dit betekent dat de handreiking in deze periode is toegepast "in de geest van de regeling". In de periode februari 2006 tot en met december 2007 is gewerkt volgens de toen geldende regeling en handreiking. Vanaf januari 2008 is de herziene regeling en handreiking vigerend.

Het ijkmoment voor het toepassen van de regeling is het moment waarop de aanvraag voor subsidie is ingediend.

1.4.2 Aanpassingen per 1 januari 2012

In het Bestuursakkoord Water van april 2011 hebben het rijk en de waterschappen afgesproken dat de forfaitaire bijdrage van de voorbereidingskosten met ingang van 1 januari 2012 wordt vervangen door een vergoeding van werkelijk gemaakte kosten met een maximum van 15% van de geraamde realisatiekosten zoals opgenomen in de beschikking tot subsidieverlening. Deze aanpassing wordt geëffectueerd met een wijzigingsregeling. De wijzigingsregeling gaat in vanaf 1 januari 2012.

De wijzigingsregeling geldt voor die projecten waarvoor op of na 1 januari 2012 de aanvraag wordt ingediend. Voor projecten waarvoor vóór 1 januari 2012 de aanvraag is ingediend geldt de huidige regeling (forfait 15%).

De beheerder geeft een overzicht en verantwoording van de gemaakte voorbereidingskosten aan de hand van het format voor de financiële verantwoording, dat is uitgebreid op de voorbereidingskosten. De beheerder laat de gevraagde controle over de gemaakte voorbereidingskosten door een accountant uitvoeren aan de hand van het controleprotocol dat ook is uitgebreid op de voorbereidingskosten.

Met bevindingen van de accountant over opgevoerde kosten, die gemaakt zijn vóór 1 januari 2012, zal op een gepaste manier worden omgegaan, voor zover deze gerelateerd zijn aan de eisen die gelden vanaf 1 januari 2012.

1.5 Uitgangspunten handreiking

De ontwikkelingen in kennis, techniek en beleid bij de dijkversterkingen gedurende de laatste decennia laten zien dat het voor de wat langere termijn lastig is precies te voorspellen wat voor maatregelen voor verbetering van primaire waterkeringen genomen dienen te worden om Nederland tegen overstromingen te beschermen. Ook de maatschappelijke context waarin de maatregelen moeten worden uitgevoerd is aan verandering onderhevig. Een en ander betekent dat bij planvorming, ontwerp en realisatie van maatregelen de nodige flexibiliteit vereist is om een passend antwoord te kunnen geven op die ontwikkelingen.

Voor de formulering van de subsidieregeling heeft dit ook gevolgen gehad, in die zin dat een algemenere en ruimere interpretatie wordt gegeven aan het begrip 'maatregelen' in artikel 7.23 Ww (verbetering, verlegging of aanleg). Ook de categorieën van primaire waterkeringen waarvoor een subsidie kan worden gegeven zijn verruimd. Daarmee is de voorspelbaarheid van de precieze aard en omvang van de uit te voeren maatregelen afgenomen. Om nu te voorkomen dat achteraf interpretatieverschillen ontstaan over welke werkzaamheden wel en welke niet voor subsidie in aanmerking komen is het noodzakelijk dat subsidieaanvrager en -verlener in een vroegtijdig stadium overleg voeren over de reikwijdte van de subsidieregeling voor de realisatie van een bepaald plan voor verbetering.

In de Waterwet zijn de regels opgenomen voor het proces. Voor elk werk dient een plan als bedoeld in artikel 5.4 Ww te worden opgesteld. Artikel 5.4 geeft ook aan wat ten minste in het plan moet worden opgenomen. In het plan komt dus feitelijk te staan hoe de maatregelen eruit komen te zien. Daarbij gaat het om het ontwikkelen van een maatschappelijk aanvaardbaar plan (o.a. aanbevelingen Commissie Boertien). Dit betekent onder meer het streven naar integrale plannen waarbij zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de in het geding zijnde belangen en waarden, zoals de waarden van landschap, natuur en cultuurhistorie. Tijdens de totstandkoming van het plan moet door de betrokkenen al overeengekomen worden hoe omgegaan wordt met de onderdelen waarvoor de subsidieverlener geen (volledige) bijdrage kan leveren. Zo wordt bijvoorbeeld afhankelijk van de betrokken belangen een deel door het waterschap, door gemeenten en/of door anderen gefinancierd. Het waterschap is de eerst verantwoordelijke voor het verzorgen van eventuele 'externe financiering'.

Bovenstaande leidt tot een drietal belangrijke uitgangspunten voor de opzet en het gebruik van deze handreiking:

- Subsidie van het rijk heeft betrekking op een ontwerp dat voldoet aan de veiligheidseisen met normaal gebruikelijke ruimtelijke inpassing, waarbij zo veel mogelijk rekening wordt gehouden

- met waarden van landschap, natuur en cultuurhistorie. Uitgangspunt is dat bestaande functies die in gelijke omvang terugkomen in de versterkte situatie, onder de subsidie vallen. Aanpassingen ten opzichte van de bestaande situatie die meerkosten veroorzaken en niet noodzakelijk zijn vanuit de dijkversterking komen in principe niet voor subsidie in aanmerking;
- De benodigde duidelijkheid en flexibiliteit vereisen een vroegtijdige betrokkenheid van de subsidieverlener bij het proces; hiertoe is het programmabureau HWBP tot stand gebracht dat o.a. als ondersteuning dient voor de beheerders. Het programmabureau heeft op cruciale momenten in het proces overleg met de beheerders. Rijkswaterstaat ziet toe op de doelmatigheid als basis voor de subsidieverlening;
  - De geringe mate van voorspelbaarheid van de aard en omvang van de benodigde maatregelen voor verbetering leidt er toe dat deze handreiking niet limitatief is en kan zijn in de opsomming van subsidiabele en niet subsidiabele kosten.

Om in de praktijk een goede invulling aan deze uitgangspunten te geven, is het noodzakelijk dat de subsidieaanvrager de subsidieverlener zo goed mogelijk betreft bij de voorbereiding en realisatie. Een nauwe samenwerking is van essentieel belang.

1.6 Omgang met de handreiking

Deze handreiking heeft betrekking op de uitvoering van de 'Regeling bijzondere subsidies waterkeren en waterbeheren'. De verbeteringswerken bestaan uit een voorbereidings- en een realisatiefase. De voorbereidingsfase start op het moment dat de verbetering is opgenomen in het vastgestelde Hoogwaterbeschermingsprogramma. De realisatiefase start op het moment dat de voorbereidingsfase eindigt. Dit is het moment dat het plan als bedoeld in art. 5.4 Ww door Gedeputeerde Staten is goedgekeurd. De realisatiefase eindigt niet zondermeer bij de oplevering van het werk maar pas na de financiële afhandeling van eventuele schadevergoedingen en nadeelcompensaties. In hoofdstuk 2 is weergegeven wat in dit verband onder voorbereiding en wat onder realisatie valt. In bijlage B is het proces van verbetering nogmaals schematisch weergegeven.

Deze handreiking is niet limitatief. Dat betekent dat geen kant en klare oplossingen worden aangedragen, maar dat de handreiking de strekking aangeeft van waaruit verdere interpretatie mogelijk is voor nog niet expliciet beschreven gevallen. Een en ander betekent dat er bij de betrokken partijen een gezamenlijke verantwoordelijkheid ligt bij het in redelijkheid toepassen en hanteren van de regeling.

2 Subsidiabele kosten (artikel 2)

2.1 Voorbereiding (lid 1, sub a)

In de regeling (art. 2, lid 1, sub a) is opgenomen dat de kosten voor de voorbereiding van maatregelen voor verbetering worden vergoed op basis van werkelijk gemaakte kosten, met een maximum van 15% van de geraamde realisatiekosten zoals vastgesteld in de beschikking tot subsidieverlening (art. 5 van Deel A). Voor een juiste interpretatie van deze bepaling is het van belang precies aan te geven wat onder voorbereiding wordt verstaan en op welke grondslag de bijdrage wordt vastgesteld.

2.1.1 Raming

Voor de bepaling van het maximale subsidiebedrag van de voorbereidingskosten wordt gebruik gemaakt van de raming van de realisatiekosten. Bij de opstelling van de raming voor de realisatiekosten dient gebruik te worden gemaakt van een uniforme ramingsystematiek, te weten de SSK (vastgelegd in CROW-publicatie nr. 137).

2.1.2 Grondslag

Voor de bepaling van de grondslag is het allereerst van belang vast te stellen waaruit de realisatiekosten bestaan, waarover de maximale bijdrage aan voorbereidingskosten wordt berekend. Deze realisatiekosten zijn de volgende:

- kosten van verwerving onroerende zaken (2.2);
- kosten van voor de realisatie gesloten overeenkomsten van aanneming en de levering van diensten en materialen (2.3);
- kosten van verleggen kabels en leidingen (2.4);
- kosten van schadevergoeding aan derden (2.5);
- kosten van bodemsanering (2.6);
- kosten van explosieven opruiming (2.7);
- kosten van begeleiding van de realisatie door de beheerder (2.8).

In de volgende paragrafen wordt nader op deze kostencategorieën ingegaan.

Voorts is voor de bepaling van de grondslag van belang of de bijdrage wordt berekend over de raming van bovengenoemde realisatiekosten of over de werkelijk gemaakte kosten. In het laatste geval kan de bijdrage van maximaal 15% in de voorbereidingskosten pas achteraf vastgesteld worden. Aangezien de voorbereidingskosten aan het begin van het traject worden gemaakt en daarvoor dan ook de contracten met de betreffende bedrijven worden afgesloten kan dit tot problemen leiden indien de werkelijk gemaakte realisatiekosten (veel) lager zijn dan geraamd. De voorbereidingskosten zijn dan immers niet meer te beïnvloeden. Om dit risico weg te nemen is gekozen voor de eerste optie, namelijk het berekenen van de maximale bijdrage over de raming van bedoelde realisatiekosten zoals opgenomen en vastgesteld in de beschikking tot subsidieverlening. De beheerder heeft daarmee op het moment van het aangaan van contracten ter zake, zekerheid over het beschikbare budget voor de voorbereiding.

2.1.3 Wat wordt onder voorbereiding verstaan?

De bijdrage van maximaal 15% van de realisatiekosten is bedoeld voor de volgende categorieën van voorbereidingsactiviteiten;

- programmamanagement; bijv. integrale risicosessies
- projectmanagement; bijv. planvorming;
- projectbeheersing; bijv. PPI-planning en SSK-ramingen;
- contractmanagement; bijv. marktbenaderingsplan/inkoopplan;
- omgevingsmanagement; bijv. milieueffectrapportage, vergunningen en leges, kostenbatenanalyses en afstemming alternatieven met de omgeving;

- technisch management; bijv. ontwerp, onderzoeken ten behoeve van lucht, geluid, landschap, cultuur/archeologie, natuur, klimaat/energie, water/bodem, kostenraming, bouwstoffen en veiligheid.

De werkzaamheden benodigd om maatregelen voor verbetering op het Hoogwaterbeschermingsprogramma te krijgen worden niet vergoed.

De besteksvorbereiding met daarvoor benodigd onderzoek valt niet onder de voorbereiding, maar wordt in de regeling tot de realisatie gerekend.

Onderstaand worden de hierboven genoemde voorbeelden kort toegelicht. De voorbeelden zijn niet limitatief, de categorieën zijn dat wel.

2.1.3.1 Programmamanagement

De regeling is gericht op het subsidiëren van de kosten voor voorbereiding en realisatie van een werk ter uitvoering van een door Gedeputeerde Staten goedgekeurd dijkversterkingsplan (een project). Indien een waterschap er voor kiest uit efficiencyoverwegingen projectoverstijgende organisaties op te zetten (programmamanagement), worden kosten voor de beheersing van projecten gebundeld als programmakosten. Programmakosten zijn kosten die dus projectoverstijgend gemaakt worden, maar wel direct gerelateerd zijn aan en van toegevoegde waarde zijn voor de onderliggende projecten (het gaat dus niet om overheadkosten). Deze programmakosten kunnen worden gemaakt in de voorbereidingsfase en in de uitvoeringsfase.

Als een beheerder er voor kiest de voorbereiding en realisatie van meerdere werken onder te brengen in een dergelijk programma en kosten op programmaniveau maakt (die opgenomen zijn in de PIB), is er de mogelijkheid deze kosten toe te delen naar afzonderlijke projecten, zodat deze toch voor vergoeding in aanmerking kunnen komen (zie werkwijze). Om na te gaan of deze programmakosten per project sober en doelmatig zijn (rechtmatigheid wordt getoetst door de accountant), dienen beheerders inzicht te geven in de verschillende kostensoorten onder de programmakosten, net als dat voor projectkosten gebeurt.

De waterschappen met programmakosten dienen jaarlijks een raming van, een toelichting op en een verdeelsleutel voor de programmakosten in, tegelijk met de voorschotaanvraag. Over de programmakosten wordt vervolgens verantwoord conform de verdeelsleutel in de financiële verantwoordingen van de projecten (bij subsidieaanvraag als programmakosten onderdeel zijn van voorbereidingskosten, bij jaarverantwoording onder kostenpost h als programmakosten onderdeel zijn van realisatiekosten). Oproep is om de verdeelsleutel zo eenvoudig en zo stabiel mogelijk te houden (over de jaren heen gelijke wijze van toedelen).

De rechtmatigheid van de programmakosten en de toedeling van de programmakosten naar de projecten worden door de accountant gecontroleerd en bevestigd in de controleverklaring (zie specifiek controlepunt p in controleprotocol).

Voorbeeld van programmakosten:

Risicosessies

Integrale sessies waarbij voor alle HWBP-projecten uit een programma risico's worden geïnventariseerd, beoordeeld en beheersmaatregelen worden opgesteld.

2.1.3.2 Projectmanagement, met bijvoorbeeld;

Planvorming

Onder planvorming wordt verstaan het opstellen van een plan als bedoeld in artikel 5.4 van de Waterwet. Het wijzigen van het plan behoort eveneens tot de planvorming.

2.1.3.4 Projectbeheersing, met bijvoorbeeld;

PPI-planningen

Opstellen van PPI-planning voor de interne projectbeheersing en de rapportages aan het HWBP.

SSK ramingen

Opstellen van SSK-ramingen voor de interne projectbeheersing en de rapportages aan het HWBP.

2.1.3.5 Contractmanagement, met bijvoorbeeld;

Inkoopplan

In dit plan wordt de aanbestedingsstrategie en contractvorm beschreven.

Contractbeheersingsplan

Dit plan beschrijft de wijze waarop de contractering begeleid wordt (met de daarbij behorende aanbestedings- en contractdocumenten) en hoe de uitvoering van het contract wordt begeleid.

2.1.3.6 Omgevingsmanagement, met bijvoorbeeld;

Milieueffectrapportage (m.e.r.)

In sommige gevallen is het noodzakelijk een milieueffectrapport (MER) als bedoeld in de Wet milieubeheer op te stellen. Het antwoord op de vraag of het noodzakelijk is om een m.e.r. uit te voeren volgt uit het Besluit milieueffectrapportage. Indien de verbetering van de primaire waterkering valt onder de criteria genoemd in onderdeel C van de bijlage bij het besluit, dan is het opstellen van een milieueffectrapport verplicht (zie art. 7.2 Wet milieubeheer). In alle andere gevallen geldt een beoordelingsplicht of een MER moet worden gemaakt. Het MER-plichtige besluit is sinds 1 juli 2010 (behoudens de gevallen waarvoor overgangsrecht geldt) het projectplan, zoals bedoeld in artikel 5.4 Waterwet.

Vergunningen en leges

Om de benodigde maatregelen te kunnen uitvoeren dienen diverse vergunningaanvragen te worden opgesteld. Voor de daartoe te doorlopen procedures zijn leges verschuldigd. Daarnaast kunnen er bezwaar- en beroepsprocedures voorkomen. De hiervoor noodzakelijk te maken kosten voor rechtsbijstand vallen ook onder de voorbereidingskosten.

Kostenbatenanalyses

In sommige projecten worden kostenbatenanalyses uitgevoerd ten behoeve van bijvoorbeeld alternatievenafweging. Mits juist ingezet vallen de hiermee gemaakte kosten onder de voorbereidingskosten.

Afstemming met de omgeving

De afstemming van het project met de omgeving is een wezenlijk deel van het omgevingsmanagement. Kosten die hiermee gemaakt zijn, zoals zaalhuur en benodigde materialen, vallen onder de voorbereidingskosten.

2.1.3.7 Technisch management, met bijvoorbeeld;

Ontwerp

Onder ontwerpkosten worden onder andere verstaan:

- ontwikkelen van tracés, varianten, etc.;
- ontwerpen en doorrekenen van bijzondere constructies;
- uitdetailleren en wijzigen van het ontwerp t.b.v. m.e.r., inspraak en goedkeuring;
- wijzigingen in het ontwerp.

Verder vallen onder het begrip 'ontwerp' ook zaken die met het ontwerp samenhangen, zoals:

- wegen; alleen de bestaande weg(-breedte) vervangen, met een minimum van 2,50 m voor inspectiedoeleinden, dan wel half verharde inspectiepaden op de kruin;
- natuurcompensatie: compensatie van natuurwaarden die verloren gaan (vervangende

- beplanting);
- kleine recreatieve voorzieningen.

In het kader van milieuvriendelijk ontwerpen kan de bijdrage in de kosten van maatregelen voor verbetering als een instrument gehanteerd worden om het gebruik van bepaalde materialen uit het oogpunt van duurzame ontwikkeling te ontmoedigen of juist te stimuleren.

Grondmechanisch onderzoek

Er zijn geen normen hoe uitgebreid het terreinonderzoek dient te zijn. Eén en ander is afhankelijk van de situatie ter plaatse. De omvang van het grondmechanisch onderzoek dient voldoende te zijn om de gewenste nauwkeurigheid van ontwerpen mogelijk te maken. Tot het grondmechanisch onderzoek kunnen behoren:

- geofysisch terreinonderzoek (geo-)elektrische en/of elektromagnetische metingen, ondiepe en diepe (hand)boringen, sonderingen, nemen van (on-)geroerde monsters, plaatsen van peilbuizen (stijghoogten) en waterspanningsmeters;
- laboratoriumonderzoek ter bepaling van de grondeigenschappen: berekenen van zettingen en consolidatie nadat het werk gereed is, volumieke massa, schuifsterkte, samendrukbaarheid, doorlatendheid, granulaire analyse, dichtheid, plasticiteitsindex;
- rapportage inclusief tekeningen (ligging boorlocaties, profielopbouw, etc.).

De grondmechanische begeleiding tijdens de realisatie behoort niet tot de voorbereiding.

Bepaling profiel

Het gaat hier om de bepaling van het profiel van de waterkering. Ook de volgende werkzaamheden ten behoeve van de dimensionering van de waterkering behoren hiertoe:

- bepaling van de lokale waterstand (seiches, opwaaiing, golfopzet), golfloop, golfoverslag, kruinhoogte;
- berekening van de macro- en microstabiliteit, waterspanningen, bermafmetingen;
- benodigd waterloopkundig onderzoek naar afmeting constructie en belasting door golven.

Bij overwegingen voor bepaling van het benodigde profiel kunnen natuurlijk de aanwijzingen uit de TAW/ENW-leidraden en specifieke TAW/ENW-publicaties/-rapporten van toepassing zijn (zie onder andere de teksten aangaande dimensionering en profiel).

Landschapsonderzoek

Dit betreft zowel het landschapsonderzoek, als het opstellen van een landschapsplan.

Vegetatieonderzoek

Vegetatieonderzoek bestaat uit het inventariseren van de aanwezige vegetatie binnen een zone die bij de planontwikkeling betrokken wordt, inclusief rapportage. De resultaten van dit onderzoek dienen voor de tracékeuze en voor de bepaling van de beplantingscompensatie.

Cultuurhistorisch onderzoek

Cultuurhistorisch onderzoek bij planvorming rond en ontwerp van maatregelen is van belang om te voldoen aan de vereisten uit art. 5.4 Ww om te komen tot een maatschappelijk aanvaardbaar plan.

Bodemonderzoek

Tot de onderzoeken die in de voorbereidingsfase plaatsvinden, horen ook de eventuele onderzoeken naar bodemverontreiniging, zoals het historisch onderzoek (vooronderzoek), oriënterend onderzoek (veldwerk) en nader onderzoek:

- Stap 1: historisch onderzoek (vooronderzoek)
Dit is voornamelijk bureauwerk, het gaat erom een beeld te krijgen van de te verwachten verontreinigingssituatie. Meestal is dit onderzoek onvoldoende om met zekerheid te kunnen concluderen dat er sprake is van problemen. Dan volgt stap 2. De kosten van stap 1 worden beschouwd als voorbereidingskosten.
- Stap 2: oriënterend onderzoek (veldwerk)
Dit is werk dat normaliter wordt uitbesteed. Uit dit onderzoek moet blijken of er al dan niet sprake is van verontreinigingen. In het geval de resultaten aanleiding geven tot nader onderzoek volgt stap 3. De kosten van stap 2 worden beschouwd als voorbereidingskosten.
- Stap 3: nader onderzoek
Dit werk wordt nagenoeg altijd uitbesteed. Als het nader onderzoek aanleiding geeft tot de

mogelijkheid van saneren of isoleren volgt het saneringsonderzoek. De kosten die in stap 3 gemaakt moeten worden in het kader van het traject naar een sanering worden beschouwd als voorbereidingskosten met uitzondering van de kosten die gemaakt moeten worden in het kader van milieuwetgeving, bijvoorbeeld om de grond/bodem ergens anders te kunnen verwerken (zie §2.6.2).

Verder benodigd onderzoek

Onder 'benodigd onderzoek' wordt verstaan het noodzakelijke onderzoek ten behoeve van planvorming, MER en ontwerp. De activiteiten, die als voorbeeld onder de categorieën genoemd worden, zijn gebaseerd op de oorspronkelijke lijst voorbereidingswerkzaamheden in deel B en op de activiteiten in de planstudiefase¹. Deze lijst is niet uitputtend, ook andere kosten kunnen in overleg worden toegewezen aan de voorbereiding.

2.1.3.8 Kostenposten

Voor de uitvoering van bovengenoemde voorbereidingsactiviteiten kunnen de volgende kostenposten gedeclareerd worden:

- Kosten advies: uitbestedingen ingenieursbureau (conform realisatiekosten zoals verwoord in artikel 2, lid 1, sub c van deel A).
- Kosten interne uren: loonkosten beheerder t.b.v. uitvoering in eigen beheer en/of begeleiding uitbesteding De loonkosten eigen personeel beheerder bestaan uit²:
  - o bruto salaris;
  - o vakantie-uitkering;
  - o eindejaarsuitkering;
  - o door de werkgever te betalen premies voor sociale lasten.
- Kosten externe uren: inhuurkosten t.b.v. begeleiding uitbesteding (conform realisatiekosten zoals verwoord in artikel 2, lid 1, sub h van deel A).
- 1 fte staat gelijk aan 1300 uur/jaar.
- 40% overhead bij loonkosten eigen personeel beheerder en 20 € per uur overhead bij inhuurkosten.
- Verantwoording over deze kostencomponenten voor de voorbereidingsfase gebeurt volgens het uitgebreide format voor de financiële verantwoording.

2.1.3.9 Overig

Kosten die niet in bovengenoemde opsomming worden genoemd, maar die wel tot de voorbereidingskosten moeten worden gerekend, kunnen in voorkomende gevallen worden vergoed na toestemming van de subsidieverlener. Uitgangspunt is dat deze bijkomende kosten zo veel mogelijk worden voorkomen dan wel beperkt.

2.1.4 Toepassing artikel 1, lid, 1 sub a

De vergoeding van de voorbereidingskosten wordt uitbetaald zodra de beschikking voor subsidieverlening is afgegeven. De beschikking wordt afgegeven nadat Gedeputeerde Staten het plan hebben goedgekeurd en nadat de subsidieverlener akkoord is.

2.2 Realisatie: verwerving van onroerende zaken (lid 1, sub b)

De gemaakte kosten voor de verwerving van de voor de realisatie van maatregelen voor verbetering benodigde onroerende zaken worden vergoed. Welke onroerende zaken dit betreft volgt uit het plan. De volgende kosten worden vergoed:

- grondaankoop;
- aankoop opstallen;
- taxatiekosten;

¹ Werkwijzer Aanleg van Rijkswaterstaat

² Handreiking overheidstarieven 2011. Ministerie van Financien – Directie Begrotingszaken.

- kosten deskundige wederpartij;
- notariskosten;
- kadasterkosten;
- sloopkosten;
- kosten samenhangend met ruilverkaveling;
- taxatiewaarde inbreng eigen grond;
- aankoop overhoeken;
- kosten van onteigening.

Onderstaand worden deze posten nader toegelicht.

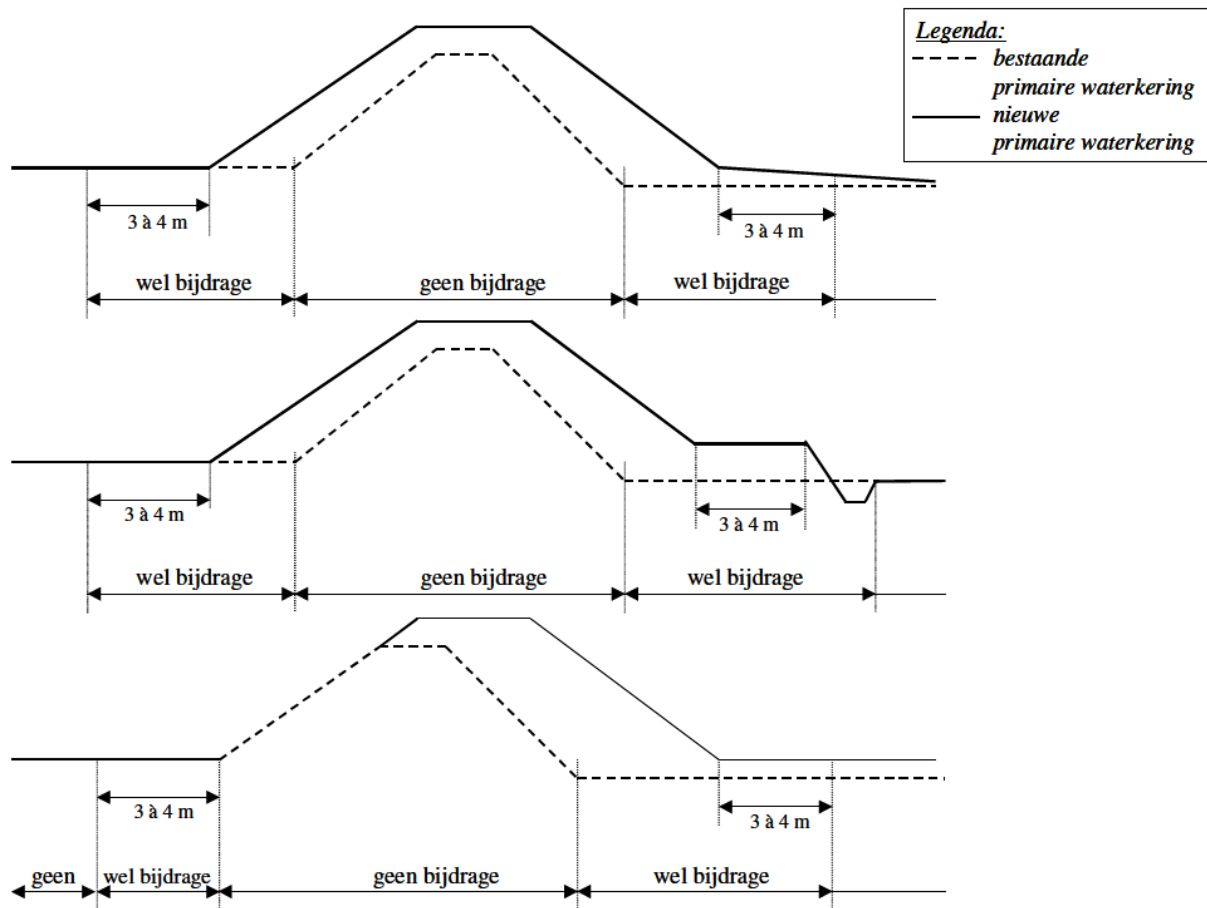
2.2.1 Grondaankopen

Van de nodige verwerving is sprake wanneer een waterschap krachtens zijn wettelijke bevoegdheid niet gerechtigd is tot de uitoefening van zijn taak – onder andere de instandhouding zo nodig door verzwaring en verhoging van de bestaande primaire waterkering – op particulier eigendom. Veelal betekent dit dat verwerving van gronden binnen de bestaande waterkeringen niet direct noodzakelijk is voor de realisatie van de benodigde werken. Deze aankopen moeten worden beschouwd als sanering van de bestaande eigendomssituatie en worden niet vergoed.

Voor zover de verwerving van gronden buiten de bestaande waterkering noodzakelijk is, worden deze kosten wel vergoed, tot maximaal de onteigeningswaarde. Hierbij kan tevens aankoop aan de orde zijn ten behoeve van onderhoudspaden onderlangs de waterkering, mits een duidelijke samenhang aanwezig is met de verbetering van de primaire waterkering. Dergelijke aankopen worden vergoed indien deze gebeuren in combinatie met grondaankopen nodig voor de verbetering van de waterkering aan de zijde van dat onderhoudspad. De breedte van het pad mag maximaal 4meter bedragen.

In de keur en de legger (incl. overzichtskaart) heeft de waterkeringbeheerder het keurgebied vastgelegd. Het keurgebied geeft het gebied aan waar de waterkeringbeheerder wettelijke bevoegdheden heeft om zijn verantwoordelijkheden waar te maken. In de keur, de legger en de overzichtskaarten zijn onder andere ook de grenzen van de (buiten)beschermingszones, invloedslijnen/-zones, grensprofiel, teenlijnen en kruinlijnen vastgelegd.

Welke grondaankopen nodig zijn is afhankelijk van het type waterkering, de specifieke uitvoering van de waterkering en de specifieke situatie ter plaatse. Bij overweging van de benodigde grondaankopen kunnen natuurlijk de aanwijzingen uit de TAW/ENW-Leidraden en specifieke TAW/ ENW-publicaties/-rapporten van toepassing zijn (zie onder andere de teksten aangaande dimensionering en profiel). Ten aanzien van grondaankopen is altijd overleg nodig tussen subsidieaanvrager en –verlener, om vast te stellen welke grondaankopen nodig zijn en welke daarvan subsidiabel zijn. Onderstaande figuur geeft, aan de hand van een voorbeeld voor een rivierdijk, aan wat geacht wordt te behoren tot de bestaande waterkering, waar geen bijdrage voor mogelijk is en voor welk deel van de grondaankoop een bijdrage mogelijk is.

Figuur 2.1: Subsidiabele deel grondaankopen bij verbetering bestaande primaire waterkering

Overig

Niet in alle gevallen is aankoop noodzakelijk. In bepaalde gevallen kan volstaan worden met het tijdelijk in gebruik nemen van grond die voor de realisatie van het werk benodigd is. Bij uitvoering van verbetering zijn vrijwel altijd werkstroken langs de huidige waterkering, opslag- of depotruimte nodig. Deze worden bijvoorbeeld gebruikt voor het tijdelijk opslaan van de bovengrond, (bouw)materiaal en als transportroute voor aanvoer van specie en materiaal. Daarnaast valt bijvoorbeeld te denken aan het maken van steunbermen, pipingbermen en het aanleggen van schermen. In dat geval worden de daarmee gemoeide kosten vergoed.

Het betreft hier kosten voor o.a. het tijdelijk uit gebruik nemen van de grond, structuurschade en schade a.g.v. mogelijke gebruiksbepalingen omdat het om een onderdeel van de waterkering gaat. Met name dit laatste kan wellicht worden verminderd door het aanbrengen van een overhoogte. In gevallen waar sprake is van (brede) bermen die vloeiend op het maaiveld worden aangesloten wordt een bijdrage buiten de hierboven aangegeven 3 à 4 m strook, bepaald door o.a. al of niet medewerking van de grondeigenaar, grondaankoopkosten (inclusief inkomensderving), schadevergoedingen voor tijdelijke in gebruikname door aannemer, restwaarde van de grond waarbij het aanbrengen van een overhoogte een rol kan spelen in relatie tot de gebruiksbepalingen.

Over de bijdragegrondslag vindt overleg plaats tussen subsidieverlener en –aanvrager. Daarbij dient de dijkbeheerder een onderbouwing te geven van de gemaakte afwegingen.

De kosten van onderhandelingen ten behoeve van grondaankopen worden vergoed. Onder deze kosten vallen ook de kosten die samenhangen met de voorbereiding van de onderhandelingen en het voeren van gesprekken met grondeigenaren.

2.2.2 Opstallen

Indien ten behoeve van concrete maatregelen voor verbetering panden moeten worden aangekocht voor amovering, dan worden de kosten tot de subsidiabele kosten gerekend. Bij het besluit tot amoveren moet de afweging worden gemaakt of dit de meest efficiënte manier is om het probleem op te lossen. Kosten die gemaakt worden om panden of objecten te sparen, bijvoorbeeld via bijzondere constructies, dienen in een zekere verhouding te staan tot de te beschermen waarde dan wel het belang ervan. Hierover vindt overleg plaats in het kader van het opstellen van het plan.

2.2.3 Taxatie

De kosten van de door het waterschap ingeschakelde taxatiecommissie worden vergoed, voor zover deze het normaal geldende tarief (tarief Nederlandse Vereniging van Makelaars) niet te boven gaan. De subsidieverlener kan regels stellen ten aanzien van de totstandkoming en uitgangspunten van taxatierapporten.

2.2.4 Kosten deskundige wederpartij

De kosten van de door de wederpartij ingeschakelde deskundige worden vergoed voor zover deze de normaal geldende normen (tarief NVM) niet te boven gaan.

2.2.5 Notaris

Voor zover aankoop noodzakelijk is worden de kosten welke gemoeid zijn met het transport van de notariële akte (incl. kadastraal recht) vergoed.

2.2.6 Kadaster

Kadasterkosten die betrekking hebben op het inwinnen van informatie worden niet vergoed. Hiervoor wordt reeds door het Rijk aan de Unie een jaarlijkse bijdrage verleend. Indien in bijzondere gevallen inmeting dan wel uitzetting van eigendomsgrenzen plaatsvindt, voorafgaand aan de eigendomsoverdracht, dan worden deze kosten wel vergoed.

2.2.7 Sloop

De kosten van sloop van noodzakelijk aangekochte opstallen worden vergoed. De noodzaak blijkt uit het ex art. 5.4 Ww goedgekeurde plan.

2.2.8 Landinrichting

Kosten wegens toedeling van eigendommen in landinrichtingsprojecten ten behoeve van maatregelen voor verbetering worden vergoed.

2.2.9 Inbreng eigen grond

Voor gronden welke reeds verworven zijn door het waterschap en door het nieuwe werk in beslag worden genomen, wordt een taxatierapport opgesteld. Het verschil tussen de taxatiewaarde en de waarde van deze gronden na realisatie van het plan wordt vergoed. Ook wordt een vergoeding gegeven voor eventuele afkoop van pacht en mogelijke derving van toekomstige inkomsten van de waterkeringbeheerder uit pacht. De te vergoeden bedragen volgen uit de daartoe opgemaakte taxatierapporten.

2.2.10 Overhoeken

De kosten gemoeid met de aankoop van overhoeken worden vergoed indien de aankoop daarvan geschiedt met gebruikmaking van artikel 38 van de Ontheffingswet, danwel dat de aankoop van de overhoek een schade beperkende werking heeft. Bij de vaststelling van de grondslag van de bijdrage

wordt rekening gehouden met de restwaarde van deze overhoek.

2.2.11 Onteigenen

Alle kosten (interne en externe kosten) die samenhangen met een onteigeningsprocedure worden vergoed. Een eventueel te voeren onteigeningsprocedure wordt op basis van de betreffende wet in nauw overleg met de subsidieverlener uitgevoerd.

2.3 Realisatie: overeenkomsten realisatie verbetering (lid 1, sub c)

De gemaakte kosten voor de voor realisatie van de verbetering van de primaire waterkering gesloten overeenkomsten van aanneming en overeenkomsten tot levering van diensten en materialen worden vergoed. De vergoeding van deze kosten geschiedt met inachtneming van onderstaande punten.

2.3.1 Bestek

In het kader van de regeling wordt onder 'realisatie' ook de besteksvorbereiding (ook wanneer uitgevoerd in eigen beheer) met het daarvoor benodigd onderzoek begrepen.

2.3.2 Herstel/terugbrengen bestaande voorzieningen

Onderdeel van de realisatie van werken voor verbetering is het herstel/terugbrengen van bestaande voorzieningen die door de realisatie of in samenhang met het ontwerp van de werken worden aangetast. De onderdelen die redelijkerwijs behoren tot de inpassing van het plan in zijn omgeving, dan wel daarvan een rechtstreekse consequentie zijn, maken onderdeel uit van de werken voor verbetering. E.e.a. zal bij de opstelling van het plan duidelijk moeten worden gemaakt. Bij de integratie van verschillende beleidsdoeleinden zal duidelijk moeten zijn wat vanuit de andere beleidsvelden wordt gewenst en dus door die beleidsvelden wordt bijgedragen. Indien dit niet duidelijk is, worden de inpassingkosten niet vergoed.

Bij vervanging van (openbare) voorzieningen kan aftrek nieuw voor oud plaatsvinden. (Dit geldt alleen voor overheden en bedrijven.)

2.3.3 Natuurwaarden compensatie

Voor zover er sprake is van natuurwaarden/beplanting die een duidelijk stempel op het landschap drukt, een wezenlijk aandeel in de ecologische infrastructuur vormt, dan wel een relatief grote natuurwetenschappelijke waarde heeft, worden de kosten vergoed van vervangende beplanting, dan wel andere maatregelen ter compensatie van verloren gegane elementen van het ecosysteem.

2.3.4 Aanbesteding

De aanbesteding van subsidiabele werken dient zorgvuldig en zoveel mogelijk uniform plaats te vinden. Uitgangspunt bij de aanbesteding is het Aanbestedingsreglement Werken 2004, conform de Europese en nationale aanbestedingsregels voor overheidsopdrachten.

2.3.5 CAR-verzekering

De noodzakelijk gemaakte kosten voor het afsluiten van een Construction All Risk (CAR)-verzekering worden vergoed.

2.3.6 Schade aan (dijk-)wegen/aanpassen van (dijk-)wegen

Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen:

- Wegen die deel uitmaken van de aan te pakken primaire waterkering, waarbij de hoogte van de kruin en het tracé niet worden gewijzigd;

Ad a: In dit geval is de kans op schade vrij groot, ondanks maatregelen die getroffen kunnen worden om deze te voorkomen en of te beperken. De te nemen maatregelen zullen vooraf in het bestek moeten worden geregeld, aangezien dit kosten voor de aannemer met zich mee brengt (bijvoorbeeld het leggen van rijplaten, stellen van beperkingen in de wijze van realisatie en in de belading van transportmiddelen, enz.). In feite wordt hier de weg als werkterrein gebruikt. Dit is een oneigenlijk gebruik waarop hij meestal niet is berekend. De weg zal op kosten van de opdrachtgever van het werk hersteld/vernieuwd moeten worden. Vooraf zal een (kosten)afweging plaats moeten vinden tussen schade beperkende maatregelen en herstel. In principe wordt de goedkoopste oplossing vergoed.

- Wegen die als transportroute worden gebruikt voor het vervoer van specie tussen het depot en het werk;

Ad b: In dit geval kan uitsluitend op billijkheidsgronden de eventueel te maken kosten van wegherstel worden vergoed. In het bestek dient opgenomen te worden dat de aannemer tot afspraken dient te komen met de wegbeheerder omtrent de keuze van de rijroute. Tevens verdient het aanbeveling om de aannemer in het bestek te wijzen op eventueel beperkende omstandigheden in de omgeving van het werk of tussen (aangewezen) depots en het werk.

- Projecten waarbij het tracé van de weg wordt gewijzigd, dan wel dat de kruin van de primaire waterkering moet worden verhoogd.

Ad c: In dit geval worden de kosten van tracéwijziging of aanleg van een nieuwe weg vergoed op basis van de oorspronkelijke draagkracht van de weg en maximaal de oorspronkelijke breedte. Een en ander met inachtneming van de geldende voorschriften dient en aangaande (voorzieningen die die voorschriften overstijgen worden niet vergoed).

Tot het begrip weg wordt gerekend de verharding en de fundering van de weg met de daarbij behorende infrastructuur, zoals bermen, bermsloten, en zich in de weg bevindende duikers, voor zover die duikers een verbinding vormen tussen (twee) bermsloten, en rioleringen, voor zover die rioleringen de functie hebben van afvoer van het hemelwater van de desbetreffende weg. Voorwaarde daarbij is dat de bermen, de bermsloten en rioleringen dienen ten behoeve van de instandhouding en de bruikbaarheid van de weg (als waterstaatswerk). Niet tot de weg worden gerekend rioleringen wanneer deze als hoofdfunctie hebben transport van (huishoudelijk) afvalwater. Deze liggen er bovendien veelal met vergunningen (zie ook § 2.4). Objecten die tot de inrichting van de weg behoren en verwijderd kunnen worden zoals vangrails, bebording, verlichting en verkeerslichten worden eveneens tot het begrip weg gerekend.

2.3.7 Grondmechanische begeleiding van de realisatie

Indien in het verlengde van het grondmechanisch onderzoek het noodzakelijk is om de realisatie van het werk grondmechanisch te begeleiden, dan wel het grondmechanisch onderzoek nader uit te werken, dan worden deze kosten vergoed.

2.3.8 Stagnatiekosten

Stagnatiekosten worden vergoed wanneer deze redelijkerwijs niet voorkomen hadden kunnen worden. De subsidieontvanger is gehouden alles in het werk te stellen om stagnatie te voorkomen dan wel de omvang van de stagnatie zo beperkt mogelijk te houden.

2.3.9 Versnelde en/of flexibele realisatie

Meerkosten door contractvormen, waarin regelingen zijn opgenomen ter versnelling van de uitvoeringsduur, dan wel alternatieve uitvoeringswijzen worden toegepast, kunnen alleen in overleg met de subsidieverlener worden vergoed.

2.3.10 Geschillen

Geschillen tussen aannemers en opdrachtgevers over het lopende contract waaruit betalingsverplichtingen voor de opdrachtgevers voortvloeien worden niet vergoed, tenzij vooraf

schriftelijk instemming is gegeven door de subsidieverlener tot een geschillenregeling en het geschil niet aantoonbaar voortvloeit uit (nalatig) handelen van de opdrachtgever.

2.4 Realisatie: verleggen kabels en leidingen (lid 1, sub d)

Voor of tijdens de werkzaamheden kan het noodzakelijk zijn kabels en leidingen te verleggen. Hierbij worden twee situaties onderscheiden:

- ligging van de desbetreffende kabels en leidingen met een zakelijk recht;
- ligging onder het regime van een vergunning.

Uitgangspunt voor deze beide situaties voor het verlenen van de bijdrage is de vigerende nota "nadeelcompensatieregeling verleggen van kabels en leidingen in en buiten Rijkswaterstaatswerken en Spoorwerken 1999" (Stcrt. 1999, 97). Daarbij dient opgemerkt te worden dat dit uitgangspunt nog niet volledig is getoetst, wat tot hogere kosten kan leiden. Uitgegaan wordt echter van de volgende berekeningswijzen;

- Als er sprake is van een zakelijk recht, dan zal getracht moeten worden om op basis van een bedrijfseconomische berekening te komen tot een minnelijke schikking met de desbetreffende leidingeigenaar. Een dergelijke bedrijfseconomische berekening is als voorbeeld in de toelichting op de bovengenoemde nadeelcompensatieregeling opgenomen;
- Ligger kabels en leidingen onder het regime van een vergunning, dan dient ook conform de nadeelcompensatieregeling te worden gehandeld. Hierbij is de in deze regeling genoemde compensatiefactor van toepassing.

In beide gevallen is de uitkomst van de berekening van het schadebedrag bepalend voor de vergoeding van de kosten. Verder wordt nog opgemerkt dat het verleggen van kabels en leidingen vrij is van BTW.

Ook voor het aanpassen of vervangen van riool(pers)leidingen is het bovenstaande van toepassing.

2.5 Realisatie: schadevergoeding aan derden (lid 1, sub e)

De gemaakte kosten voor schadevergoeding aan derden worden vergoed, voor zover de beheerder daartoe rechtens gehouden is en voor zover deze kosten geen betrekking hebben op de verwerving van onroerende zaken, dan wel het verleggen van kabels en leidingen. Gewenste handelwijze is daarbij dat extra proceskosten zo veel mogelijk worden voorkomen, dus dat op voorhand een beoordeling wordt gemaakt in hoeverre er sprake is van rechtens te vergoeden kosten.

2.5.1 Nadeelcompensatie in geld

De nadeelcompensatie in geld, die het waterschap rechtens dient te betalen, wordt vergoed.

2.5.2 Schade aan opstallen ten gevolge van realisatie werk

Wanneer ten gevolge van de realisatie van een werk schade te verwachten is aan opstallen, dient de dijkbeheerder alvorens met dat werk wordt begonnen, de uitgangssituatie te laten vastleggen. Hiertoe dient een opnamerapport te worden gemaakt inhoudende de geconstateerde gebreken vóór de aanvang van het werk, aangevuld met foto's van deze gebreken. Zonodig dienen meetbouten te worden geplaatst. Deze kosten worden vergoed.

In overleg met de subsidieverlener wordt voor deze werkzaamheden door de dijkbeheerder een externe onafhankelijke deskundige benoemd. Deze kan na afloop van het werk de eventueel geclaimde schade weer beoordelen. De met deze werkzaamheden gemoeide kosten worden vergoed, voor zover deze het normaal geldende tarief niet te boven gaan. Opdrachten voor het beoordelen van schades dienen vooraf aan de subsidieverlener te worden voorgelegd.

2.5.3 Kosten van rechtsbijstand

De noodzakelijk gemaakte kosten van rechtsbijstand voor de beheerder voor zover betrekking hebbend op de schadevergoeding aan derden, worden vergoed.

2.6 Realisatie: bodemsanering (lid 1, sub f)

2.6.1 Algemeen

Ten behoeve van de realisatie van het plan dienen noodzakelijkerwijs gronden verworven te worden. De werkwijze ten aanzien van het verwerven van deze gronden is in §2.2 vermeld. Afgezien van het verwerven van eigendom dan wel het verwerven van de feitelijke ruimte om het dijklichaam te kunnen versterken wordt tegelijkertijd ook een aantal "kwaliteiten" van de grond verworven. Dat daarmee aan het verwerven van bepaalde gronden bepaalde consequenties kunnen kleven is evident. Dit hoeft in principe voor het proces geen bezwaar te zijn. Echter door beleid en regelgeving op het gebied van bodemverontreiniging, kunnen genoemde kwaliteiten grote financiële consequenties hebben (zowel voor verwerver als subsidieverlener) die vooraf zoveel mogelijk moeten worden bepaald teneinde de totale kosten van het project te kunnen overzien en te beheersen.

Vanwege het bovenstaande is het noodzakelijk om tijdens de planprocedure inzicht te krijgen in mogelijke bodemverontreinigingen, omdat de consequenties hiervan van invloed kunnen zijn op het uiteindelijk te kiezen ontwerp. Tevens zullen er zich gevallen voordoen waarbij de verkopende partijen niet bereid zijn een koopakte te ondertekenen waarin een zogenaamde "schone grondverklaring" is opgenomen.

2.6.2 Stappen mogelijke bodemverontreiniging

Ten aanzien van het in beeld brengen van (consequenties van) mogelijke bodemverontreinigingen vallen een deel van stap 3 (nader onderzoek) en geheel stap 4 (saneringsonderzoek) en stap 5 (verhaalsactie) onder realisatiekosten:

- Stap 3: nader onderzoek
De kosten die gemaakt moeten worden in het kader van milieuwetgeving, bijvoorbeeld om dat grond/bodem ergens anders te kunnen verwerken, kunnen als realisatiekosten worden beschouwd en worden dus vergoed.
- Stap 4: saneringsonderzoek
In deze stap wordt de exacte omvang van de verontreiniging bepaald. Voor kostenverdeling zie stap 5. Na het saneringsonderzoek wordt het resultaat (isolatie of sanering) verwerkt in het bestek.
- Stap 5: verhaalsactie
In het geval dat de bodem verontreinigd is, moet de subsidieaanvrager overtuigend kunnen aantonen dat alle wettelijke mogelijkheden zijn ingezet om de gemaakte c.q. te maken kosten te verhalen op de (laatst bekende) eigenaar van de verontreinigde bodem middels overleggen van correspondentie tussen initiatiefnemer en de (laatst bekende) eigenaar c.q. veroorzaker, alvorens de kosten van stap 4 en van de eventueel uit te voeren maatregelen worden vergoed. Als duidelijk is dat de verhaalsactie geen succes heeft worden de kosten vanaf het saneringsonderzoek tot en met de isolatie of sanering vergoed ('sanering in eigen beheer'), tenzij de bodemverontreiniging reeds is opgenomen in het provinciaal bodemsaneringsprogramma (zie ook §3.1). In dat geval dienen de kosten betaald te worden uit de gelden die voor de uitvoering van dit programma bij de provincie beschikbaar zijn. Indien de bodemverontreiniging wel is opgenomen in het provinciaal bodemsaneringsprogramma, maar de isolatie dan wel sanering omwille van de voortgang van de verbeteringswerken versneld moet worden uitgevoerd, worden de rentekosten die hiermee samenhangen vergoed. In gevallen dat een bodemverontreiniging voorkomt op het provinciaal bodemsaneringsprogramma wordt door de subsidieaanvrager vooraf een overleg geïnitieerd tussen de provincie, de subsidieverlener en de subsidieaanvrager, met als doel bovenstaande kostenverdeling voor het betreffende geval van bodemverontreiniging te implementeren.

Als tijdens de voorbereiding vermoedens bestaan van potentieel verontreinigde locaties of materialen, dient dit in bestek zodanig geregeld te worden dat er tijd komt om onderzoek te doen. Dus bijvoorbeeld vlijlagen altijd in depot laten zetten. Het onderzoek hoeft vervolgens niet via bestek te lopen. Dat bespaart 5% aannemersvergoeding.

Kosten van bodemonderzoek tijdens de uitvoering, zoals bemonsteringskosten voor hergebruik of afvoer van grond, worden als uitvoeringskosten beschouwd. Deze kosten kunnen buiten de verhaalsactie blijven.

Verhaalsactie moet!

De gemaakte kosten die via bevoorschotting worden uitgekeerd, worden gezien als voorlopige bijdrage totdat duidelijkheid is verkregen over terugvorderbaarheid. Als actie tot verhalen niet is uitgevoerd wordt teruggevorderd van beheerder, en vanaf dan niet eerder betaald dan nadat procedures volledig zijn afgerond.

2.6.3 Mogelijke insteken voor prijsaanbod taxatiecommissie

Als het gaat om een locatie die nog moet worden verworven, dienen met de taxatie de effecten van verontreiniging al te worden meegenomen. Deze afweging is ook van belang in het kader van de verhaalsactie. De commissie kan niet meer volstaan met de opmerking dat haar geen informatie over mogelijke verontreinigingen bekend is en er derhalve ook geen rekening mee is gehouden in de prijsstelling. Op basis van historisch, oriënterend en soms ook nader onderzoek heeft zij indicaties verkregen, c.q. kan zij die verkrijgen. Bij het aanbieden van een bedrag aan de eigenaar om tot minnelijke schikking te komen kan een aantal strategieën gevolgd worden. Onderstaand worden er vier beschreven. In veel gevallen zal c. de meest reële zijn.

- a) Biedt een bedrag aan op basis van het uitgangspunt dat de grond schoon is (dit kan als referentie worden gehanteerd).
- b) Biedt een bedrag aan op basis van het uitgangspunt dat de grond direct gesaneerd moet worden en dat de kosten van sanering bekend zijn. Dus de waarde van de grond minus de actuele saneringskosten. Dit kan een negatief bedrag zijn, hetgeen een verhaalsactie inhoudt.
- c) Indien een vervuiling is geconstateerd of in redelijke mate kan worden vermoed, beoordeel dan op basis van de bekende gegevens op welke termijn de grond gesaneerd moet worden. Bereken op basis van de huidige inzichten de kosten van sanering, indien die nu zou worden uitgevoerd. Maak dit bedrag contant voor een sanering op de voorziene termijn van sanering, bijvoorbeeld 20 jaar. Trek deze contante waarde af van de waarde van de grond in schone toestand. Biedt dit bedrag aan als minnelijke schikking.
- d) Bepaal de marktwaarde van de grond in vervuilde toestand, dat wil zeggen neem aspecten als gebruiksmogelijkheden – nu en in de toekomst – en de daarop toegesneden gegadigden van kopers in het vrije verkeer in ogenschouw, dit als onderdeel van de verder door te rekenen schadeloosstelling. Dit kan zich voordoen bij bijvoorbeeld scheepswerven of autosloperijen.

2.7 Realisatie: explosieven opruiming (lid 1, sub g)

Wanneer een beheerder tijdens de realisatie van een werk wordt geconfronteerd met explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, dienende kosten voor de opruiming van explosieven in principe door de gemeente te worden vergoed. Gemeente waren hier toe gehouden op grond van het Bijdragebesluit kosten ruiming explosieven Tweede Wereldoorlog 1999. Dit besluit werd vervangen door het Bijdragebesluit kosten opsporing en ruiming conventionele explosieven Tweede Wereldoorlog 2006 (Stb. 2006, 711), maar ook dat besluit is inmiddels ingetrokken (Stb. 2009, 386). De vergoedingen op grond van de bijdragebesluiten zijn omgezet in een generieke uitkering in het Gemeentefonds.

Gelet op de rol van de gemeente worden de kosten voor explosieven opruiming niet vergoed (zie ook §3.1), tenzij de subsidieaanvrager kan aantonen dat een beroep op een bijdrage van de gemeente redelijkerwijs niet mogelijk is en de voortgang van de verbetering daardoor wordt belemmerd.

2.8 Realisatie: begeleiding door de beheerder (lid 1, sub h)

De kosten die de beheerder maakt voor begeleiding van de realisatiewerkzaamheden komen voor vergoeding in aanmerking. Hieronder vallen de loonkosten voor de werkzaamheden die nodig zijn voor de uitvoering in eigen beheer van en/of begeleiding en toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden die nodig zijn in de realisatiefase. Voor de bepaling van de hoogte van de vergoeding van kosten voor eigen personeel wordt uitgegaan van de loonkosten ter grootte van 1300 uren per persoon per jaar. Voor eigen personeel wordt een opslag van 40% voor overheadkosten gehanteerd. Voor ingehuurd personeel is de opslag voor overheadkosten 20 € per uur. De kosten voor ingehuurd personeel vallen dus niet onder kostenpost 'C', maar onder kostenpost 'H' conform art. 2 van Deel A.

Programmakosten in de realisatiefase kunnen ook onder deze kostenpost worden opgevoerd, conform de werkwijze verwoord in paragraaf 2.1.3.1.

2.9 Realisatie: overig (lid 1, sub i)

Kosten die niet in bovengenoemde opsomming wordt genoemd, maar die wel tot de realisatiekosten moeten worden gerekend, kunnen in voorkomende gevallen worden vergoed na toestemming van de subsidieverstrekker. Uitgangspunt is dat deze overige kosten zo veel mogelijk worden voorkomen dan wel beperkt.

3. Niet-subsidiabele kosten (artikel 2)

3.1 Andere kostendragers (lid 2, sub a, b, c)

Kosten die uit hoofde van een andere regeling worden vergoed, worden niet vergoed.

Voor wat betreft bodemsanering en explosievenopruiming is de werkwijze beschreven in §2.6 en §2.7.

3.2 Achterstallig onderhoud (lid 2, sub d)

Kosten voortkomend uit achterstallig onderhoud worden niet vergoed. Of er sprake is van achterstallig onderhoud kan worden achterhaald via de 6-jaarlijkse rapportage inzake de toetsing op veiligheid.

Referentielijst

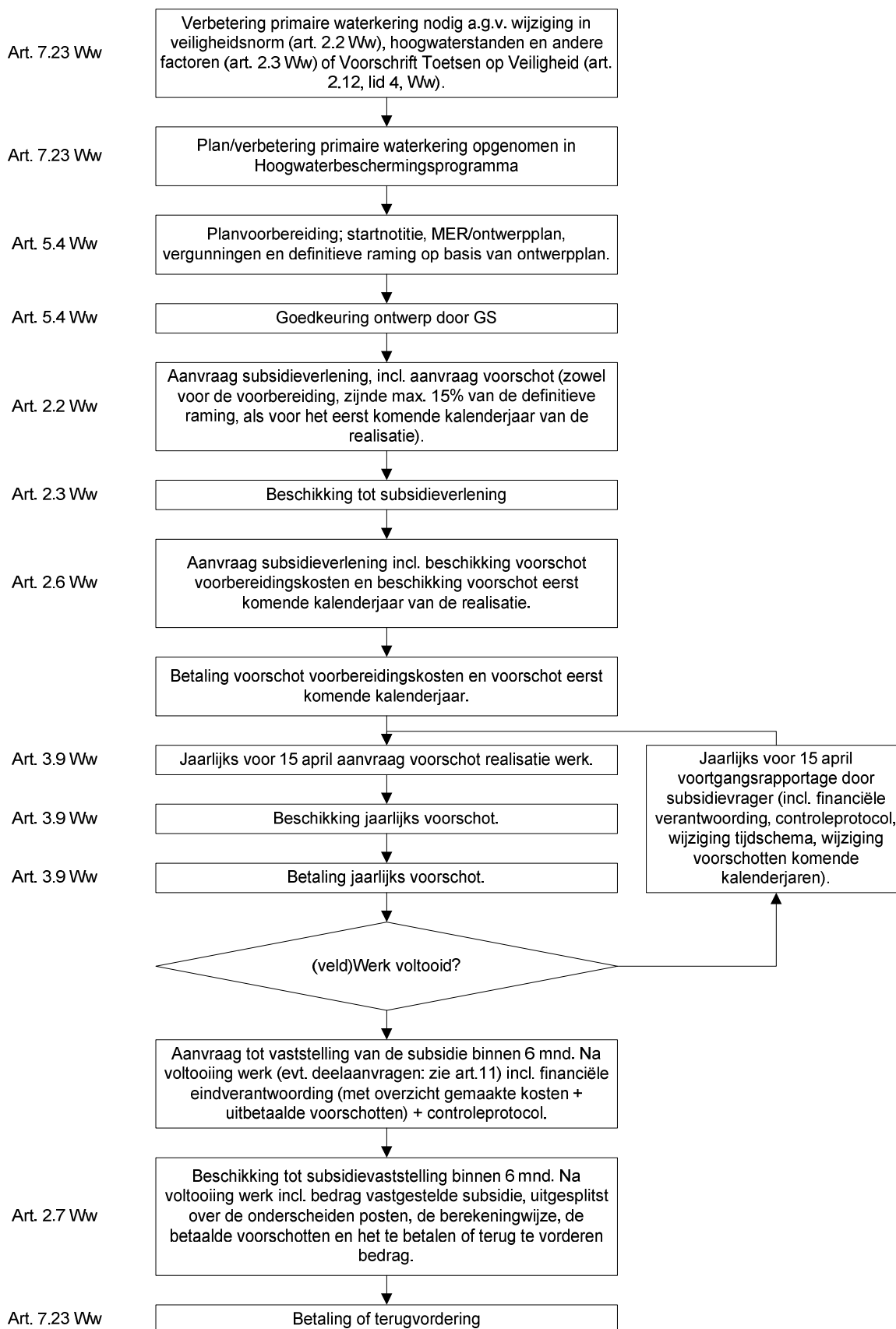
- Waterwet (Staatsblad 490, 25 november 2009, inwerkingtreding 22 december 2009)
- Algemene wet bestuursrecht
- Nadeelcompensatieregeling verleggen van kabels en leidingen in en buiten Rijkswaterstaatswerken en Spoorwerken 1999 (Stcrt 1999, 97)
- "IPO-handreiking Bijdrageverlening in rivierdijkverbeteringen", 1 september 1994
- "Grondslagen voor waterkeren", Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen, januari 1998
- "Leidraad Zee- en meerdijken", incl. Basisrapport, Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen, december 1999
- "Leidraad kunstwerken, Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen, mei 2003
- "Voorschrift toetsen op Veiligheid 2001-2006, ministerie van Verkeer en Waterstaat, januari 2004
- RWS-brief bodemverontreiniging "Dijkversterking en vuile grond – algemene regeling, afsprakenkader" (APV/96.4084, d.d. 12 maart 1996, DG Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland)
- "Concept gedragslijnen inzake bodemverontreiniging in Staatseigendommen (RP 169062, d.d. 9 februari 1994, DG Rijkswaterstaat Hoofddirectie van de Waterstaat)"
- "Bescherming tegen buitenwater collectief goed geregeld!, Financiering van de hoogwaterbescherming in Nederland", Interprovinciaal overleg -Unie van waterschappen - Ministerie van verkeer en Waterstaat, 2 november 1999

Bijlage A Stroomschema subsidieregeling

Bijlage B Schema verbeteringsproces

